

Мініч Л.С.

Фольклорні джерела Лесі Українки

Життя і творча діяльність Лесі Українки тісно пов'язані з Волиню. На Волині Леся Українка народилася, виросла, написала перші вірші. Тут, під впливом чарівної поліської природи та фольклорно-пісенної творчості народу, пробудилася і зміцніла її принадна поетична натура. Звідси вона брала образи й картини, які згодом художньо відтворювала, широко використовувала місцевий фольклор, поліську міфологію, а передусім багату народну українську мову. Протягом усього життя письменниця зберегла найкращі спогади про поліські луки, гаї, що їх стелила “матінка-натура чарівниця”, про “старезний, густий, предковичний ліс на Волині” з ярозеленими галявинами, озерами, струмочками та й взагалі про всю волинську природу. Проте, найбільше любила вона створену народом Волині чудову українську пісню. У спогадах рідної сестри письменниці Ольги Косач-Кривинюк про це говориться так: “Ми, діти, так органічно зрослися зо всім колодяжансько-полісько-волинським, що уважали себе тоді й потім, усе життя не за чернігівців, як батько, не за полтавців, як мати, а за волиняків-полішуків. Всі колодяжанські і навколишніх сіл “сезонні” звичаї, пісні та оповідання, що їх супроводять, як от щедрівки, весільні, колядки, петрівські, купальські, жнив'яні та обжинкові і т. д. і сила-силенна усього “позасезонного” чи “всесезонного”, як пісні, казки, прислів'я і т. д. – все те знала Леся, всім цікавилася”(1). Ось, значить, із яких джерел черпала юна поетеса творчу наснагу, ось на яких зразках вчилася, ось завдяки чому досягла геніальної простоти і високої художньої довершеності своїх творів.

Народилася Леся Українка в місті Звягелі (сьогодні Новоград-Волинський). Тут і провела свої дитячі роки. Цей період залишив незабутній слід у житті письменниці. Адже саме тут вона вперше почула українські народні пісні, оповідання, вперше побачила стародавні обряди. І пізніше, у 1893 році, у своєму повідомленні “Купала на Волині” Леся Ук-

раїнка вже описує купальське свято на Звягельщині. Разом з тим у повідомленні вона вмістила 49 купальських пісень, з яких 29 записала в містечку Миропіллі Звягельського повіту і в селі Жабориці.

На Звягельщині, мабуть, вперше, довідалась майбутня письменниця про міфічний образ Мавки. А там, між сільськими дітьми, можна було наслухатись і гарних пісень, і казок. “А те ще я й здавна тую мавку “в уме держала”, – писала письменниця своїй матері, – ще аж із того часу, як ти в Жабориці мені щось про мавок розказувала, як ми йшли якимсь лісом з маленькими, але дуже рясними деревами”(2).

Переїхавши до Луцька, Леся Українка надзвичайно любила там спостерігати святкові гулянки луцької молоді. На одній з таких гулянок її вразила пісня про Бондарівну, і вона на все життя запам'ятала привабливий образ волелюбної дівчини, яка гостро виступила проти розбещеного пана

*Ой, у Луцьку, славнім місті, капелія грає,
Молодая Бондарівна цілу ніч гуляє...*

Ці пісні жадібно вбирала в себе чуйна душа обдарованої дівчини. “... Від Луцька у неї зосталося сильне враження. Співаючи луцький варіант пісні про Бондарівну, Леся Українка говорила, що уявляє собі при тому ринок цілого міста”, – розповідає К.Квітка(3).

Письменниця мріяла написати драму на сюжет “Бондарівни”, але не змогла. План драми “Бондарівна” зберігся в архіві письменниці. Очевидно, що Леся Українка вважала своїм завданням показати мужність і волелюбність українського народу, використавши сюжет пісні.

Переїхавши в с.Колодяжне Ковельського повіту на Волині, письменниця подорожувала по навколишніх селах, щоб ширше познайомитись із місцевими людьми, краще побачити їх побут, умови життя. Найбільше любила вона село Скулин з його урочищем Нечімним, яке стало фоном для “Лісової пісні”. Не дивно, що Леся Українка обрала місцем дії “Лісової пісні” урочище Нечімне. Воно й тепер захоплює своєю надзвичайною поліською красою. Ще донедавна люди вірили в існування русалок, лісовиків, вовкулак. Особливо живучі ці повір'я були тоді, коли перебувала там Леся Українка.

Багато цікавих поліських легенд міг розповісти дядько Лев, який пізніше сам став одним із персонажів драматичної поеми. Краса волинської природи, творче багатство душі людини з народу знайшли відображення у “Лісовій пісні”.

У “Лісову пісню” Леся Українка вклала весь поетичний хист, весь запал свого ніжного і мужнього серця, у ній навіки оспівала свою рідну Волинь з її лісами і полями, річками й озерами, болотами і скелями, з її працьовитими людьми і казковими істотами, які ще донедавна жили в народній уяві. Зв’язок своєї поезії з народною творчістю неодноразово підкреслювала і сама Леся Українка. В одному з останніх творів (“Про велета”) вона писала:

Давно, в дитячий любий вік,
в далекім ріднім краю
я чула казку. Чула раз,
а й досі пам’ятаю.
Мені її розповідав
малий сільський хлопчина
без тенденційної мети,
бо він же був дитина(4).

Стихія української народної творчості оточувала майбутню поетесу з дитинства. Веснянки, щедрівки, весільні і обжинкові пісні, казки, загадки і прислів’я — вся багата усна народна творчість, що супроводить народний побут, була близькою і рідною Лесі Українці.

Усі сучасники письменниці підкреслюють у своїх спогадах її любов до українських народних пісень. Інтерес до української народної творчості прищеплювала Лесі її мати — Олена Пчілка. Сестра Лесі, Ольга Косач-Кривинюк, з цього приводу пише: “Пам’ятаю, як мама повезла нас, дітей, з Луцька, куди ми вже переїхали з Звегеля, до села Чекни в Луцькому повіті, навмисне для того, щоб ми (головно Леся й Міша, бо я була ще занадто мала) побачили й почули веснянки. З того часу чекнянські “Подоланочка”, “Женчичок-бренчичок”, “Зайчик” та інші веснянки були дуже улюблені в нашій сім’ї...”(5).

Найбільше ж народних пісень вона почула тоді, коли родина Косачів переїхала у Колодяжне. У Колодяжному, Любимові, Скуліні, Віліні, Уховецьку та інших селах, у яких доводилось бути письменниці, вона докладно вив-

чала пісні, оповідання, обрядову поезію — колядки, щедрівки, веснянки, петрівчані, купальські, жнивні, обжинкові, весільні пісні, а також народні звичаї, казки, прислів’я і приказки.

Та Леся Українка не тільки цікавилась народною творчістю. Вона старанно і систематично записувала її, створила “етнографічну” студію. Так, у листі до М. Драгоманова від 21 грудня 1891 року поетеса пише: “Давно хотіла я до Вас писати, але от ніяк не могла зловити тих пісень, що тепер посилаю, я ж Вам їх давно обіцяла, і хоч, може, вони Вам і не дуже потрібні, однак слово завжди треба тримати. Пісні ті справді було трудно дістати, бо вони мало співаються і то більш-менш старими людьми, я ж не в стані ходити по селі, отже, мусила чекати, аж моя знайома дівчина поспитається старих людей та сама навчиться. Від сеї дівчини я всі тутешні пісні записую, і мене навіть дивує, як я досі не обридла їй з своїм записуванням. Я взагалі маю щастя до етнографії,— не тільки не стрічаю недовір’я собі або неохоти, а навпаки,— сама інший раз мушу покладати кінець етнографічним студіям. Досить того, що за чотири місяці маю півтора ста обрядових пісень зібраних! Певна річ, що не все там цікаве і нове, але ж мене дуже займають оригінальні мотиви сих пісень, їх же,— я знаю добре,— ще ніхто не записував”(6).

Засвоєні в дитинстві пісні Лесі Українка пам’ятала все життя. Назадовго до смерті вона проспівала багато пісень своєму чоловікові К.Квітці для запису їх мотивів. “Сі пісні, - пише Квітка,- перейняла Леся Українка найбільше від люду свого рідного і коханого волинського краю в дитячі літа і в ранній молодості... Деякі тексти записали Леся і її брат Михайло Косач коло 1890 року безпосередньо від волинських селянок і селян, але більшу часть Леся держала в пам’яті весь свій вік і продиктувала мені в кінці мая і початку червня 1913 року в Кутаїсі. Зовсім малою, либонь п’ятилітньою дитиною, запам’ятала Леся деякі весняні танкові пісні, тут уміщені, і то був несвідомий початок її чинності. За складанням сього збірника застала її остання смертельна стадія її хвороби. Вона диктувала сі тексти ще кілька днів після того, як покинула від знесилення свою останню повість “Екбаль-ганем”. Отже, її життєва праця, почавши-

ся з народної пісні і відбігши потім дуже далеко, скінчила народною піснею”(7).

Крім збирання фольклорних матеріалів, Леся Українка велику увагу приділяла їх публікації. Вона дбала про те, щоб друкувалися не лише тексти для пісень, а й їх мотиви, бо на думку письменниці “пісня без мотиву тільки наполовину жива”, як це пише вона в листі до І.Франка від 11.X.1893р.

За життя Лесі Українки були опубліковані такі її записи: “Купала на Волині” (журн. “Житє і слово”, Львів, 1894, т.1); “Детские игры, песни и сказки Ковельского, Луцкого и Новоград-

Вольнского уездов Вольнской губернии” (фольклорний збірник, укладений Лесею Українкою і К.В.Квіткою, К.,1903 р.) та деякі інші матеріали. Значна частина волинських мотивів увійшла до збірника “Народні мелодії з голосу Лесі Українки. Записав і упорядкував Климент Квітка”, Ч. I.- Київ, 1917 р. Окремі записи письменниці не дійшли до нас, загубилися, як це сталося, наприклад, з “Колодяжанським збірником”, що зник десь у М.Лисенка. Мабуть, цей збірник був дуже дорогий для Лесі Українки, бо в одному з листів до матері (за 1912р.) вона з великим жалем пише про його втрату.

Література:

1. Леся Українка: Публікації, статті, дослідження. — К.: АНУРСР, 1960. — Т.3. — С.338.

2. Українка Леся. Твори в 5 томах. — К.: Держвидав, 1951. — Т.5. — С.611.

3. Квітка К. Лист-рецензія на макет книги “Історія української літератури”. — Фонд 2. — № 1350.

4. Фонд 2. — № 627.

5. Косач-Кривинюк О. З моїх споминів // Леся Українка: Публікації, статті, дослідження. — К.: АНУРСР, 1960. — Т.ІІІ. — С. 337-338.

6. Українка Леся. Твори в п’яти томах. — К.: Держвидав, 1951. — Т.V. — С.71-72.

7. Народні мелодії з голосу Л. Українки. Записав і упорядкував Климент Квітка, ч.І, К., 1917, С.1-2.